

TA'LIM XIZMATLARINI TAKOMILLASHTIRISHDA RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR TAJRIBASI

Xudayberdiyeva Dilafruz Abidovna

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti katta o'qituvchisi

Xamroyev Jamshid Abduqodir o'g'li, talaba

Jahonning yuksak darajada taraqqiy etgan davlatlarida ta'lim-tarbiya ishlarining yo'lga qo'yilishi, maktablarda amalga oshirilayotgan islohotlarni o'rganish orqali biz mustaqil respublikamiz milliy ta'lim tizimlarini yangitdan tashkil qilishda, ta'lim tarbiyada, maktab ishini tashkil etishda eskirib, o'z dolzarbligini yuqotib borayotgan faoliyat shakllari va usullaridan tezroq xalos bo'lish, uni munosib tarzda yangilashda qo'shimcha boy manbalarga ham ega bo'lamiz. Zotan, hozirgi zamon ta'limida davlat va jamiyat talabi va manfaatlari aks etib turishi kerak. Ilmiy-texnika taraqqiyoti, yangi texnologik revolyusiya sharoitida muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsata oladigan jamiyat a'zolarini yetishtirib berish, yosh avlodni kasb-hunarga yo'naltirish hamda o'rta ta'limning ko'p variantli uchinchi bosqichini joriy etish, ta'lim-tarbiya berishda eng ilg'or pedagogik vositalarni qo'llash, ta'limda tashabbuskorlik va ijodkorlikka keng yo'l ochish, uning eng maqbul tizimlarini yaratish kabi chet el tajribalarini o'rganish maqsadga muvofiqdir. Bugungi kunda keng ko'lamdagi islohotlarni o'z boshidan kechirayotgan bizning ta'limimiz uchun bu katta ahamiyatga ega.

Keyingi yillarda chet el ta'limi bo'yicha ko'pgina maqolalar, broshyuralar, qo'llanmalar chop etildi, unga bag'ishlab seminarlar, anjumanlar, o'quvlar, uchrashuvlar o'tkazildi.

Bu bizning ta'lim tizimimizda, chet elda o'quv tarbiya ishlarining qo'yilishiga etibor va qiziqishning tez sur'atlar bilan o'sib borayotganligidan dalolatdir. Xalq ta'limi vazirligidan tashqari bu masala bilan Respublika o'quv-metodika markazida, pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot instituti tarkibida maxsus bo'limlar faoliyat ko'rsatmoqda, malaka oshirish markaziy instiutida bir qator kafedralar bu ish bilan shug'ullanmoqdalar.

Darhaqiqat, rivojlangan xorijiy davlatlarda ta'limning, mamlakat ichki siyosatiga faol tasir etadigan ijtimoiy jarayon ekanligi, e'tirof qilingan xaqiqatdir. Shu tufayli xam xorijiy mamlakatlarda maktab ehtiyojini iqtisodiy ta'minlashga ajratilayotgan mablag' miqdori yildan-yilga oshib bormoqda.

Yaponlarda, masalan, “maktab muvaffaqiyat va farovonlik timsoli”gina bo‘lib qolmay, “u insonlarni yaxshilaydi”, degan fikr ishonch va e’tiqodga aylangan.

Rivojlangan mamlakatlarda pedagogik tadqiqotlarni amalga oshiradigan ko‘p sonli ilmiy muassasalar ishlab turibdi. Germaniyada ularning soni 2 mingdan ortiq. Fransiya, AQSh, Yaponiya ta’lim-tarbiya nazariyasi muammolari bilan yuzlab davlat va xususiy tashkilotlar, universitetlar, pedagogik tadqiqot markazlari shug‘ullanmoqdalar. Ular faoliyatini esa xalqaro ta’lim markazlari, masalan, AQShda xalqaro ta’lim instituti muvofiqlashtirib bormoqda. Ko‘pchiligining faoliyati o‘quv dasturini takomillashtirish va qayta qurishga qaratilgan. 1980 - yillardan boshlab Buyuk Britaniyada xam AQShdagi singari o‘rganilishi majburiy bo‘lgan fanlar doirasi kengaytirildi. Ingliz tili va adabiyoti, matematika va tabiiy fanlar o‘quv dasturining asosini tashkil etadigan bo‘ldi. Qolgan fanlarni tanlab olish o‘quvchilar va ota - onalar ixtiyoridadir.

“Yangi dunyo”ning pedagogik g‘oyalari Fransiya va Germaniya ta’limiga xam sezilarli ta’sir etayotir.

Germaniya to‘liqsiz o‘rta maktablarida asosiy fanlar bilan bir qatorda tanlab olinadigan ximiya, fizika, chet tillari kiritilgan o‘quv dasturlari xam amalga oshirilmoqda. Bu o‘quv dasturi tobora to‘liqsiz o‘rta maktab doirasidan chiqib, o‘rta maktablar va gimnaziyalarni xam qamrab olmoqda. Yaponiya maktablari Ikkinchi jaxon urushidan keyinoq Amerika ta’limi yo‘lidani bordi. Lekin shunga qaramay, bu ikki mamlakat o‘quv dasturida bir qator farqlar ko‘zga tashlanadi. Yaponiyada o‘quv dasturlari jiddiy murakkablashtirilgan, asosiy fanlar majmui ancha keng, bir qator yangi maxsus va fakultativ kurslar kiritilgan. Masalan, umumiy ta’lim maktablarining yangi musiqa ta’limi o‘quv dasturiga milliy va jaxon mumtoz musiqasini o‘rganish xam kiritilgan.

Shuni ta’kidlash lozimki, iqtisodiy rivojlangan davlatlarda 1960-1980-yillarda tabiiy ilmiy ta’lim dasturi tarkibiga fizika, ximiya, biologiya, bazi hollarda astranomiya, geologiya, mineralogiya, fiziologiya, ekologiya elementlari kiritilib, u AQSh va Fransiyada 4 yil, Buyuk Britaniyada 6 yil, Germaniyada 2 yil o‘qitiladi. O‘quv fanlarini integratsiyalash jarayonida yangi yangi kurslar paydo bo‘la boshladi. Fransiyada 1970-1980-yillarda to‘liqsiz o‘rta maktablar o‘quv dasturidagi tabiiy-ilmiy va gumanitar turkumiga eksperimental, iqtisodiy gumanitar kurslar kiritiladi. Hozirgi paytlarda rivojlangan mamlakatlar o‘quv dasturiga integratsiyalashtirilgan kurslarni kiritish to‘la amalga oshirildi. Fransiya maktablarida ularga 6%-10% gacha, Buyuk Britaniya maktablarida 15% o‘quv soatlari ajratildi.

Maktablarda amalga oshirilayotgan isloxotlar ta'lim ishini tabaqalashtirish muammolarini keltirib chiqardi. Iqtisodiy rivojlangan xorijiy mamlakatlarda ta'limni tabaqalashtirish eng dolzarb masalaga aylangan. O'quvchilarni tabaqalashtirib o'qitish xorijiy mamlakatlarda asosan boshlang'ich ta'lim kursidan keyin amalga oshiriladi. Masalan, fransuz pedagoglari ta'lim jarayonida sinf o'quvchilarini uch tabaqaga ajratib o'qitishni afzal ko'radilar.

Tabaqalashtirish jarayonining yangi muhim yo'nalishi qo'shimcha ta'limni rivojlantirish bo'lib qolmoqda. Qo'shimcha maktablar paydo bo'lishining sababi, AQSh va G'arbiy Yevropada o'zlashtirishi past hamda ulgurmaydigan o'quvchilarning ko'payib borayotganligi, funksional savodsizlik avj olayotganligidir. Ushbu jarayon maktabgacha tarbiya muassasalarida, maktab va litseylarda amalga oshirilmoqda.

1-jadval

Fransiyada o'quvchilar tabaqalari¹.

№	Turlari	Tarif
1	Gomogenlar	Matematika va gumanitar yo'nalishdagi fanlarga qobiliyatli bo'lgan o'quvchilar.
2	Yarim gomogen	Tabiiy turkumdagi fanlarni o'zlashtira olishga moyil o'quvchilar.
3	Gegeron	Barcha fanlarni xar xil saviyada o'zlashtiradigan o'quvchilar va x.k.

AQShda bu xizmatga ommaviy axborot vositalarinig imkoniyatlari xam safarbar etilgan, Milliy telekompaniyalar maxsus kanallar orqali turli o'quv ko'rsatuvlarini ham tashkil etib turadi. O'quv jarayonlarini tabaqalashtirib olib borish bo'yicha chet mamlakatlarning ko'pchiligida tadqiqotlar olib borilishi bizga ma'lum. Rivojlangan davlatlarda iqtidorli bolalarga e'tibor tobora ortib borishi natijasida keyingi davrlarda o'z tengdoshlariga nisbatan qobiliyatda bir necha barobor ilgarilab ketgan bolalar ko'plab topilmoqda. Ular ta'limni juda erta boshlab ta'lim kurslarini o'zlashtirishda katta shov - shuvlarga sabab bo'ladigan darajada muvaffaqiyatlarga erishadilar. Shunday iqtidorlar maktabi G'arbda 1960-yillardayoq paydo bo'lgan edi. Biroq bunday maktablarning o'quv dasturlari bolalar qobiliyati va imkoniyatini to'la ro'yobga chiqarishni

¹ <http://www.ziyonet.uz> sayti ma'lumotlaridan foydalanildi.

ta'minlab berish darajasida murakkab tuzilgan. Iqtidorli bolalarga qarama - qarshi qutbda turgan aqli zaif o'quvchilarning taqdiri xam xorijlik soha olimlarini tobora tashvishlantirmoqda, bunday holni kelib chiqish sabablarini o'rganish, oldini olish bo'yicha ko'pgina profilaktik ishlar olib borilmoqda va ular uchun maxsus maktablar ochilmoqda. Lekin statistik ma'lumotlar bunday bolalar soni tobora oshib borayotganligini ko'rsatmoqda.

2-jadval

AQSh maktablarida o'qitishning umummilliy eksperimental loyihasi²

№	Faoliyat mazmuni
1.	Maktablarda insonparvarlik, umuminsoniylik faoliyat yo'nalishlarini kuchaytirish.
2.	Ta'lim va tarbiyaning zamonaviy shaklida - o'quvchilar kengashi, maktab kengashlaridan tarbiyaviy o'yinlarda foydalanish.
3.	O'quvchi shaxsini shakllantirishning eng samarali yo'llarini izlab topish.
4.	Maktab o'quv dasturlarini ixtisoslashtirish, fanlarning o'zaro integratsiyasini mustahkamlash, takomillashtirish.
5.	Yangi o'quv texnik vositalarini ta'limdagi salmog'ni oshirish, kompyuter ta'limiga o'qituvchilar korpusini to'liq qamrab olish.
6.	Maktabni mehnat, insoniy faoliyat bilan yaqinlashtirish, kasbga yo'naltirish ishlarini takomillashtirish.
7.	Tabaqalashtirib o'qitishni yo'lga qo'yish, maxsus o'quv muassasalarini (xam talantlar, xam aqliy, jismoniy zaif o'quvchilar uchun) rivojlantirish.
8.	Pedagogik g'oyalarni amalga oshirishda keng qamrovli eksperiment - tadqiqotlarni amalga oshirish.

1970-yillarda AQShda kelajak maktabi umummilliy loyihasini amalga oshirishga kirishildi. Bu eksperiment mazmuni o'qituvchi buyrug'i bilan ish tutish, ko'proq o'quvchilarga mustaqil ishlash imkoniyatini berishdan iborat. Ta'lim tarkibi sinfdan iborat, mustaqil mashg'ulot, o'qituvchi konsultatsiyasini o'z ichiga oladi. Germaniya maktablarida sinfdan o'quvchilar sonini qisqartirish g'oyasi ilgari surilgan. Bunday o'quvchilarning har biriga individual paketlar

² <http://www.ziyonet.uz> sayti ma'lumotlaridan foydalanildi.

(topshiriqlar) tarqatiladi. Toshiriqlarni o'quvchi mustaqil bajaradi, lozim bo'lganda u o'qituvchidan konsultatsiya oladi.

Xorijiy mamlakatlar ta'limidagi bunday jihatlarni mamlakatimiz ta'lim tizimiga joriy etish yuqori samara beradi, albatta.

Xotira – ta'limning tayanch komponenti hisoblanadi, chunki ma'lum bir xotirasiz ta'lim bo'lmaydi. Fan tadqiqotida olib boriladigan katta yo'nalish talabalarni bilim va tushunish jarayonlarini tadqiq qilishga yo'naltirilgan va u ta'lim oluvchining xotirasi jihatlarni o'rganishdan boshlanadi. Biroq, "xotira" – aqliy rivojlanish registrining ro'yxatida turadi, va uning asosiy faoliyati xar kunlik kommunikatsion aloqalar ta'sirida me'yorda rivojlanadi. Shunday qilib, har kungi tajriba odam tasavvurini kengaytiradi. Har bir inson tasavvurida bir-biriga o'xshash subyektiv voqealar bor. Odamlar kundalik suhbatlar jarayonida ana shu voqealarni tasavvur etishlari orqali nimalarnidir yodda saqlab qola boshlaydilar. Bu esa xotira bogajini hosil qiladi.

Yaponiya – juda tez rivojlanayotgan davlat bo'lib, bu hol asosan yaponlarning tabiatan mehnatsevarlik va ishbilarmonligi bilan bog'liqdir. Dunyodagi barcha yangiliklar va yuksalishlar sari intilish, eng so'nggi yutuqlardan foydalanish va ularni yanada rivojlantirish – bu yapon xalqining azaliy milliy odatlariga aylanib qolgan³. Bugungi kunda Yaponiya dunyodagi barcha davlatlar uchun ochiq va halqaro hamkorlik maydonida faol ishtirok etib kelmoqda. Yaponiyada juda qadimdan xalqning aqliy imkoniyatlaridan foydalanuvchi fan va texnikani qo'llash siyosati eng muhim o'rin tutadi. Hozirgi davrda Yaponiya ilmiy tadqiqotlarga ketgan sarmoya miqdori bo'yicha dunyoda yetakchi o'rinlarda turadi⁴.

Yaponiya ta'limining shakllanishi 1867-1868 yillarda boshlangan. Yaponiya o'z oldiga 2 vazifani: 1 - boyish, 2 - G'arb texnologiyalarini Yaponiya ishlab chiqarishiga kiritish masalasini qo'ydi va bu ishni amalga oshirish uchun birinchi galda ta'lim tizimini tubdan o'zgartirish kerakligini angelaydi⁵.

Maktabgacha ta'limga Yaponiyada katta e'tibor beriladi, chunki psixologlarning ta'kidlashicha 7 yoshgacha inson bilimlarni 70%ni, qolgan 30%ni butun qolgan umri davomida o'zlashtirar ekan. Maktabgacha tarbiya

³Higher Education Bureau, Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology. <http://www.mext.go.jp/2008>. p. 4.

⁴Higher Education Bureau, Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology. <http://www.mext.go.jp>. 2008. p. 4-6.

⁵Higher Education Bureau, Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology. <http://www.mext.go.jp/2008>. p. 8

odatda oiladan boshlanadi. Yapon ayollari uchun onalik birinchi o‘rinda turadi. Ko‘pgina yapon ayollarining aytishlaricha, bola tarbiyasi – ular hayotining asosiy maqsadidir.

Janubiy Koreya Respublikasi ko‘plab tadqiqotchilarning diqqatini o‘ziga tortmoqda, sababi bu davlat postindustrial sivilizatsiya yutuqlarini egallagan Osiyo – Tinch okeani regionining noyob davlatlaridan biridir. Koreyaliklar bajarilishi shart bo‘lgan asosiy vazifa - o‘z an‘anaviy madaniyatini saqlash, siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni o‘z madaniy-siyosiy identivlik, Sharqning an‘anaviy qadriyatlari va oriyentirlari bilan bog‘lashga intilish deb hisoblaydilar. Bu davlatning ta‘lim tizimi YUNISEF ekspertlari xulosasiga ko‘ra sanoati rivojlangan davlatlar ichida “eng samaralisi” deb tan olingan.

Ko‘pchilikning yagona fikricha, Janubiy Koreyaning iqtisodiyoti va texnikadagi yutuqlari “inson resursiga investitsiyani to‘g‘ri yo‘naltirilganligida” deb ta‘kidlashadi. Konfutsiy davridan saqlanib qolgan ziyoli odamga jamoat xizmati xozirgi kungacha bor. Janubiy Koreyada 1980 yillardan beri ilmiy kasblar eng nufuzli hisoblanadi⁶.

Janubiy Koreya ta‘lim tizimi yana bitta butunjahon tamoyilini amalga oshiradi: bu ta‘lim va fan integratsiyasidir. Dunyo amaliyotida o‘quv muassasalari va ilmiy-tadqiqot institutlarini o‘z ichiga oluvchi akademik konglomeratlar samarali faoliyat olib borishmoqda. Bunday birlashuv ilm va ta‘lim integratsiyasining aniq asosi bo‘lib xizmat qiladi va mamlakatda yagona ilmiy-texnik va ta‘lim siyosatini olib borish imkoniyatini beradi. Oliy o‘quv yurtlari va ilmiy tadqiqot institutlarining qo‘shilishi bugungi kunda integratsiyaning eng samarali shakli hisoblanadi.

Ko‘p rivojlanayotgan davlatlarda ta‘lim bugungi kunda jamiyatning faqat sarf-harajatlar sohasi emas, balki asosiy ishlab chiqaruvchi kuchiga aylandi. Ya‘ni, ta‘lim raqobatbardosh, jiddiy moliyaviy mablag‘larni olib keluvchi soha bo‘lishi kerakligi isbotlandi. Ta‘limning deyarli 1-bosqichidayoq davlat va iqtisodiyotning rivojlanishiga qaratilgan bo‘lishi kerak. Faqat bilim olish uchungina emas, balki olingan bilimlarni amaliyotda samarali qo‘llash uchun o‘qish zarur.

Lekin shuni hisobga olish joizki, ta‘limni tizimli modernizatsiya qilish jarayoni o‘z-o‘zidan eski tartib elementlarni yengib o‘tish, yangi g‘oyalarni ishlab chiqish va tabiiy boshqaruvning boshqa metod va mexanizmlarini shakllantirishni nazarda tutadi. Lekin bu shundoqligicha nusxa olish shaklida emas, balki yangiliklarni qabul qilish bilan birga ta‘lim rivojlanish bosqichidagi

⁶Germany’s Vocational Education at a glance.. E-Mail: books@bmbf.bund.de Internet: <http://www.bmbf.de>. National Student Fee and Support Systems in European Higher Education.-16 p

eng yaxshi an'analar va qo'lga kiritilgan yutuqlarni saqlab qolishni taqozo etadi⁷.

Janubiy Koreyada bolalar bog'chasi umumta'lim turiga kirmaydi. Ota-onalar farzandlarini xususiy maktabgacha muassasalarga beradilar. Bu muassasalarda ta'lim koreys tilida, ba'zilarida faqat ingliz tilida olib boriladi. Bolalar bog'chasiga 3 yoshdan 5 yoshgacha qabul qilinadi. Ko'pchilik bolalar "maktabgacha" tayyorgarlik olmasliklari, ya'ni xususiy maktabgacha muassasalarga bormasliklari, balki bolalar bog'chasiga shunchaki borishlari mumkin.

Bolalar bog'chasining asosiy vazifasi oilalarni har tomonlama rivojlanishi uchun sharoit yaratishdan iborat. Bog'chalarda asosan musiqa, rasm, hisoblash darslari o'tiladi. Koreys bog'chalarida bolalarda mustaqillikni shakllantirishga katta e'tibor beriladi. Bolalar yoshi orasidagi farq 3 yilgacha bo'lishi mumkin.

Janubiy Koreyada bolalar (6 yoshdan oshgan) 7 yoshdan 13 yoshgacha boshlang'ich maktabga boradilar. O'qish muddati 6 yil, majburiy va bepul. Boshlang'ich maktabda quyidagi 9 ta fanlar o'qitiladi:

1-rasm. Janubiy Koreya boshlang'ich maktablarida o'qitiladigan fanlar ro'yxati⁸.

Odatda bu fanlar sinf rahbari tomonidan o'qitiladi, faqatgina ba'zi fanlar uchun maxsus o'qituvchilar tayinlanadi. Boshlang'ich ta'limdan o'rta ta'limga,

⁷Comparative Education Review. By the Comparative and International Education Society. 1994.p. 16.

⁸ <http://www.gazeta.uz> sayti ma'lumotlariga asosan tayyorlandi.

undan yuqori ta'limga imtihonlar topshirish orqali emas, balki faqatgina yoshiga qarab o'tiladi. XX asrning 80 yillariga qadar ingliz tili o'rta maktablarda o'qitilgan, hozirda esa boshlang'ich maktabning 3-sinfidan o'qitilyapti. Koreys va ingliz tili grammatikasi bir-birdan juda katta farqli bo'lganligi uchun ingliz tilini o'rganish juda qiyin. Shu bois ota-onalar o'z farzandlarini xususiy o'quv muassasalariga qo'shimcha o'qishga jo'natadilar. Xususiy o'quv muassasalari, ya'ni "xagvonlar" bolalarga til o'rganishda individual yondashadilar. Shu maqsadda ingliz tilida gaplashuvchi chet elliklarni boshlang'ich maktabga jalb qilish yo'lga qo'yilgan.

Boshlang'ich maktab koreyschasiga "chxодым хаккыо" deb nomlanar va boshlang'ich ta'lim ma'nosini anglatar edi.

1996 yil Janubiy Koreya xukumati bu nomni o'zgartirdi va "gukmin хаккыо" deb nomladi. Bu atama "fuqarolik maktabi" degan ma'noni anglatadi.

Koreyada davlat tasarrufidagi boshlang'ich maktablardan tashqari qator xususiy maktablar ham mavjud. Bu maktablarning o'quv dasturlari davlat maktablari o'quv dasturlariga birmuncha mos keladi, lekin o'qitish yuqori darajada amalga oshiriladi. Masalan, kam sonli o'quvchilarga ko'p o'qituvchilarning jalb etilishi, qo'shimcha fanlarning kiritilishi, umuman ta'limning yuqori standartlarga egaligi va h.k. Shu bois ko'pchilik ota-onalar o'z farzandlarini xususiy maktabga berishga intiladilar. Lekin bunday maktablarda o'qish narxining balandligi ota-onalarni o'ylantirib qo'yadi. Boshlang'ich maktabni bitirgan o'quvchilar keyingi bosqichlarga intixonsiz o'tadilar. Janubiy Koreyada sinflarni raqamlash odatdagiday pastdan yuqoriga emas, balki har bir ta'lim bosqichida 1 dan boshlanadi. Masalan, boshlang'ich maktab 1 dan 6 gacha, o'rta maktab (3 yil) 1 dan 3 gacha, sanaladi: boshlang'ich maktabning 1-sinfi (2,3,4,5,6-sinfi), o'rta maktabning 1-sinfi (ya'ni, o'zbek maktablaridagi 7-sinf), oliy maktabning 2-sinfi (ya'ni o'zbek akademik litsey va kasb-hunar kollejining 2-kurs talabasi) kabi.

Janubiy Koreyada oliy ma'lumotga ega bo'lish har bir koreys fuqarosining keyingi mavqei muvaffaqiyati uchun juda katta ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun ham martabali ta'lim muassasalariga o'qishga kirishga bo'lgan ehtiyoj ham katta. Janubiy Koreyada e'tibor ko'proq matematika, koreys tili va ingliz tillariga, aniq fanlarga va jamiyat bilan bog'liq fanlarga qaratiladi.

Jismoniy tarbiyaga unchalik e'tibor berilmaydi, chunki, u ta'lim beruvchi fan emas deb hisoblanadi. O'quv yili 2 semestrda iborat. 1-semestr mart oyida boshlanadi va iyul oyining o'rtalarida tugaydi. 2-semestr esa avgust oxirida boshlanib, fevral oyining o'rtalarida tugaydi. Yozgi ta'til iyul oxiridan avgustning so'nggiga qadar, qishki ta'til esa dekabrning oxirgi xaftasidan

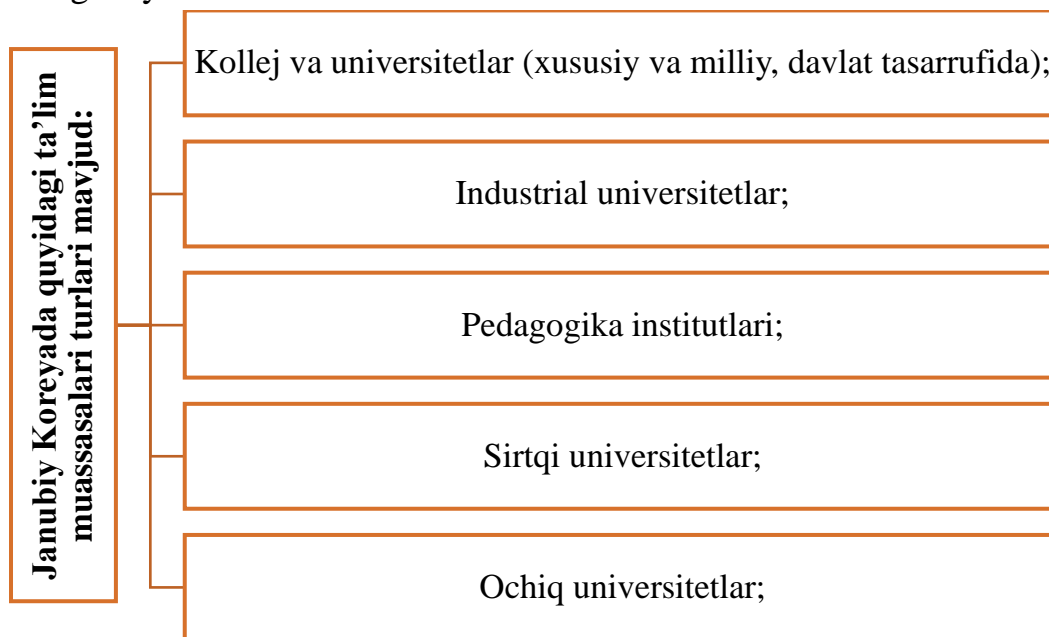
fevralga qadar davom etadi. Ta'lim dasturi qat'iy bo'lmay, fanlar bir o'quv yilidan so'ng yana o'zgartirilishi mumkin.

3-jadval

Janubiy Koreaning ta'lim bosqichlari⁹

№	Bosqichlar	O'qish davomiyligi	Majburiyligi
1	Boshlang'ich maktab	6 yil	Majburiy
2	O'rta maktab	3 yil	Majburiy
3	Yuqori maktab	3 yil	Majburiy emas
4	Kasbiy ta'lim(kollej)	2 yil	Majburiy emas
5	Oliy ta'lim (universitet)	4 yil	Majburiy emas

Janubiy Koreya aholi o'rtasida talabalar soniga ko'ra dunyoda birinchi o'rinlarda turadi. "Ta'lim to'g'risida"gi qonunga ko'ra barcha oliy o'quv yurtlari davlat tasarrufidagi va xususiy ko'rinishda bo'lib, ta'lim vazirligi va mehnat resurslarini rivojlantirish xizmati tomonidan boshqariladi. Boshqa masalalar bo'yicha universitetlar Koreya Universitet ta'limi kengashi tamoyillariga tayanadi.

⁹ <https://www.ziyonet.uz> sayti ma'lumotlariga asosan tayyorlandi.

2-rasm. Janubiy Koreya o'quv yurtlarining turlari¹⁰

Janubiy Koreya ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida bo'lganidek, oliy ta'lim sohasida ham chuqur islohotlar olib borilgan. Mamlakatda ta'limni isloh qilish va rivojlantirishga oid qabul qilingan qonunlar va me'yoriy hujjatlarni oliy ta'limni raqobatga tayyorlash, universitet ta'limini rivojlantirishda tadqiqotlar ko'lamini kengaytirish, bitiruv maktab ta'limi va amaliy mutaxassisliklarni kuchaytirish, universitetlarning mahalliy sanoat bilan aloqadorligini yaxshilash, sanoat talablariga javob beradigan kasbiy ta'limni rivojlantirish, maktab bilan ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, ijtimoiy kam ta'minlangan oilalar va ishchilar uchun kasbiy ta'limni kuchaytirish, oliy ta'lim uchun o'smirlar imkoniyatlarini yaxshilash, axborot asrida ta'lim boshqaruvi va uni moliyalashtirish xalqaro ta'lim almashinuvini mustahkamlash kabi dolzarb masalalarga katta e'tibor qaratildi.

Ta'limni joriy qilish va boshqarish Federal hududlar (Fe) xukumatining kompetensiyasiga kiradi, lekin markaz tomonidan umumiy raxbarlik ham bor: ta'lim vazirligi ta'lim siyosati konsepsiyasini ishlab chiqadi, Oliy o'quv yurtlarini kengaytirishga mablag' ajratadi.

GFR konstitutsiyasiga ko'ra har bir Federal hudud o'z hududidagi maktab va oliy ta'limni rejalashtirish va amaliyotga tadbiiq etish bo'yicha o'zi javob berishiga qaramay, barcha Federal hududlar va Federal xukumat umumta'lim va oliy ta'lim muassasalarida o'qitish kurslaridagi birlikni ta'minlash maqsadida hamkorlik qiladilar. Federal organlar va Federal hududlarning ta'lim soxasi bo'yicha siyosati kelishilgan: ta'limning davomiyligi, ta'tillar, o'quv dasturi, imtixonlarni o'zaro tan olish, attestatlar, maktabni tugatganligi xaqida guvohnoma, diplomlar, unvonlar shular jumlasidandir¹¹.

Har bir Federal hududda ta'lim tizimi haqida o'zining qonuni mavjud, lekin buning xammasi umumiy federal qonun asosida ishlab chiqilgan. Har bir Federal hudud maktabga qatnash vaqti, o'qish muddati va darsliklarni belgilashda mustaqildir. O'quv rejalar va ta'lim darajasi har bir Federal hudud uchun turlichadir. O'qitish dasturlari, darsliklar viloyat xukumati bosqichida tasdiqlanadi. Har bir fan bo'yicha tegishli vazirlik tomonidan tasdiqlangan bir necha darsliklar mavjud bo'lib, o'qituvchi darslikni o'zi tanlash huquqiga ega. Shu tariqa ta'limning ko'p variantlilikiga erishiladi, fikrlar plyuralizmi ta'minlanadi.

¹⁰Comparative Education Review. By the Comparative and International Education Society. 1994.p. 17.

¹¹Germany's Vocational Education at a glance.. E-Mail: books@bmbf.bund.de Internet: <http://www.bmbf.de>.

Globalashuv jarayonida mamlakatimiz barqaror taraqqiyotini ta'minlashda ilm-fan, yangi texnika-texnologiyalar rivoji muhim rol o'ynaydi. Quvonarlisi shuki, mamlakatimiz rahbariyati ushbu sohalarga katta e'tibor qaratmoqda.

Kelgusida ham rivojlangan mamlakatlar tajribalari chuqur o'rganilib, mamlakatimizga xos xususiyatlar, qadriyatlar, sharoitlar inobatga olingan holda kadrlar tayyorlash tizimini tubdan modernizatsiya qilishimiz lozim. Hozir oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan malaka oshirish, chet el professorlarini O'zbekistonga olib kelib ma'ruza o'qitish, bakalavr va magistr dasturlarini rivojlangan mamlakatlardagi o'quv dasturlariga yaqinlashtirish ishlari olib borilmoqda. Ularning darsliklari, o'quv standartlari tajriba sifatida qo'llanilmoqda. Bu albatta, yaxshi tashabbus va shu sohadagi ishlarni yanada rivojlantirishimiz lozim. Oliy ta'lim muassasalarida ta'limni rivojlantirish, ta'lim sifatini ta'minlash va nazorat qilish borasida xorijiy mamlakatlar (Yaponiya, Germaniya, Angliya, Fransiya, Shvetsiya, AQSh)ning tajribalari O'zbekiston oliy ta'lim tizimidagi holatlar bilan qiyosiy tahlil qilinishi lozim. Bu o'rinda ilg'or mamlakatlarning oliy o'quv dargohlari bilan xalqaro ilmiy-pedagogik aloqalarni rivojlantirish, xalqaro ta'lim dasturlarida ishtirok etish, xalqaro loyiha va dasturlarda qatnashish uchun buyurtmalar berish, mamlakat ilm-fanining xalqaro ilmiy hamjamiyatga qo'shilishini faollashtirish maqsadida olimlar va pedagoglar bilan o'zaro fikr almashinuv jarayonini kuchaytirish lozim.

AQSh, Yevropa mamlakatlari keyingi yillarda universitetlariga, ilmiy markazlariga jahonning barcha mamlakatlaridan talantli yosh olimlarni turli grantlar va dasturlar asosida taklif qilib, ularning ilmiy salohiyatidan foydalanib, o'z mamlakatlari taraqqiyotini ta'minlamoqda. Oxirgi yillarda Xitoy, Hindiston, Janubiy Koreya ham turli dastur va grantlar bilan jahondagi rivojlanayotgan mamlakatlardan iste'dodli yoshlarni chaqirib olishmoqda. Bular safida o'zbekistonlik yoshlar ham bor. Ayni kunda biz ham rivojlangan mamlakatlar universitetlarida va ilmiy-tekshirish muassasalarida faoliyat ko'rsatayotgan o'zbekistonlik iste'dodli yoshlarni mamlakatimizga taklif qilsak yaxshi bo'lardi. Ular o'z Vataniga kelib, mamlakatimizda ilm-fan, yangi texnika, texnologiyalar, sanoat, qishloq xo'jaligiga va boshqa sohalar rivojiga hissa qo'shadigan vaqti keldi. Ushbu sa'y-harakatlar jonajon O'zbekistonimizning juda ko'p sohalarda jadallik bilan olg'a siljishiga, pirovardida, yurtimiz ravnaqiga va xalqimiz farovonligiga olib keladi.

Aksariyat ota-onalar ta'limning ahamiyatiga alohida e'tibor qaratishadi. Vaziyat tez sur'atlar bilan o'zgarib borayotgan dunyoda yetuk

mutaxassislarning yetishib chiqishi bu eng yaxshi sarmoyalardan biridir. Ammo hamma ham ta'lim tizimiga yetarlicha e'tibor bermaydi. Dunyo bo'yicha ta'lim tizimi va sifati bir-biridan juda farq qiladi va ko'p jihatdan ushbu sohaning davlat siyosati ustuvorligi darajasiga bog'liq.

Dunyo mamlakatlari ta'lim darajasi indeksi (Education Index) - bu Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturining (BMTTD) birlashgan ko'rsatkichi bo'lib, u katta yoshdagi aholi savodxonligi ko'rsatkichi va ta'limga qabul qilingan o'quvchilarning jami nisbati ko'rsatkichi sifatida hisoblanadi.

S.Yu.Vitte nomidagi Moskva universiteti tadqiqotchilarining ilmiy ishlanmalarida bu borada ko'plab fikrlar keltiriladi. Jumladan, Ta'lim indeksleri Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot Dasturining (BMTTD) tarkibiy ko'rsatkichidir. Indeks ijtimoiy rivojlanishning asosiy ko'rsatkichlaridan biri sifatida qaraladi va Birlashgan Millatlar Tashkilotining (BMT) inson taraqqiyoti bo'yicha maxsus hisobotlari qatorida chiqarilgan Inson taraqqiyoti indeksini hisoblash uchun ishlatiladi.

Indeks mamlakatning aholi bilim darajasi bo'yicha erishgan yutuqlarini ikkita asosiy ko'rsatkich bo'yicha o'lchaydi:

1.Voyaga yetganlarning savodxonligi ko'rsatkichi.

2.Boshlang'ich, o'rta va oliy ma'lumotli o'quvchilarning jami ulushi ko'rsatkichi.

Ta'lim darajasining ushbu ikki o'lchovi 0 (minimal) dan 1 (maksimal) gacha bo'lgan raqamli qiymatlar sifatida standartlashtirilgan yakuniy indeksda umumlashtiriladi. Odatda rivojlangan mamlakatlarda eng kam 0,8 ball bo'lishi kerakligi qabul qilinadi, garchi ularning aksariyati 0,9 va undan yuqori ball olsa ham. Jahon reytingidagi o'rnini belgilashda barcha mamlakatlar birinchi darajali ushbu ko'rsatkichning eng yuqori darajasiga, ikkinchisi esa eng past darajaga to'g'ri keladigan Ta'lim darajasi indeksiga qarab joylashtiriladi.

Ta'lim darajasi ko'rsatkichi, garchi u juda universal ko'rsatkich bo'lsa-da, bir qator cheklovlarga ega. Xususan, u ba'zi hollarda juda past yoki sezilarli darajada cheklangan bo'lishi mumkin bo'lgan ta'lim sifatini aks ettirmaydi. Shuningdek, u yosh talablari va o'qish davomiyligi farqi sababli ta'lim olishning mavjudligidagi farqni to'liq ko'rsatmaydi. Maktabda o'qishning o'rtacha davomiyligi yoki kutilayotgan ta'lim davomiyligi kabi ko'rsatkichlar ko'proq ma'qulroq bo'ladi, ammo aksariyat mamlakatlar statistikasida tegishli ma'lumotlar mavjud emas. Bundan tashqari, indeks chet elda tahsil olayotgan talabalarni o'z ichiga olmaydi, bu ba'zi bir kichik mamlakatlar uchun ma'lumotlarni buzishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Jamalovna J. D. et al. Ways to effectively use marketing strategies to increase the customer satisfaction of physical education and sports services //International Journal of Psychosocial Rehabilitation. – 2020. – Т. 24. – №. 5. – С. 2930-2938.
2. Аббосов Б. А. Этапы и стадии технической подготовки спортсменов //Стратегии и тренды развития науки в современных условиях. – 2019. – №. 1. – С. 20-22.
3. Xudoyberdiyeva D. A. Management Of Service Rendering Organizations And Its Own Characteristics //ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2019. – С. 24-25.
4. Махаммадиев А. Т., Худайбердиева Д. А. Пути эффективного использования маркетинговых стратегий в повышении удовлетворенности потребителей физкультурно-спортивных услуг в малом бизнесе и предпринимательстве: Социально-правовой аспект //Актуальные проблемы правового регулирования спортивных отношений. – 2021. – С. 200-206.
5. Махаммадиев А. Т., Анварова М. Д. Творческий подход дошкольного преподавателя к образованию //Экономика и социум. – 2021. – №. 2-2. – С. 25-28.
6. Махаммадиев А. Т., Каххарова С. М. МЫШЛЕНИЕ, СОЗНАНИЕ И ГРАМОТНОСТЬ СОВРЕМЕННЫЕ ФИЛОСОФСКИЕ ВОПРОСЫ РЕЧЕВОГО ОБРАЗОВАНИЯ //Экономика и социум. – 2021. – №. 4-2. – С. 168-171.
7. Махаммадиев А. Т. Образование-источник новых идей, творческого мышления и нововведений //Профессиональное самоопределение молодежи инновационного региона: проблемы и перспективы. – 2018. – С. 156-157.
8. Asatillayevich A. B. Approaches to the development of physical culture //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2022. – Т. 11. – №. 3. – С. 76-80.
9. Asatillaevich A. B. THE MAIN TASKS OF TEACHING A STUDENT TO YOUTH LESSON IN RELATION TO SPECIALISTS //World Bulletin of Social Sciences. – 2022. – Т. 8. – С. 123-126.

Р
О
С
С
И
Й
С
К
И
Й
У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
Д
Р
У
Ж
Б
Ы
Н
А
Р
О
Д
О
В

И
н
н
о
в
а
ц
и
о
н
н
ы
е
п
о
д
х
о
д
ы
в
с
о
в
р
е
м
е
н
н
о
й
н
а
у
к
е